

Geçmişten Geleceğe İnsan, Çevre ve Anadolu :

DOĞANIN KORUNMASINDA EĞİTİMİN YERİ

Şahika KAYIHAN, Psikolog
Doğal Hayatı Koruma Derneği
Eğitim Kolu

Doğa'daki ilişkiler zincirini yakından tanımayan bir kişinin "vahşet, canavarca" diye nitelendirebileceği bu görünüm, gerçekte doğal ayıklanma yolu ile sağlanan dengeye bir örnektir.

İnsanoğlunun yaşamı boyunca belli konularda edindiği bilgi, bu alanlardaki deneyimleri ve eğitimine dayanmaktadır. Bebek, doğumu ile başlayan bir öğrenme sürecine girer. İlkokul çağına kadar bir tür çevresel yaşam deneyimi ile, okul günlerinin başlamasından sonra ise bilimsel bir eğitimle kendi varlığından evrenin pek çok bilinmeyenine dek uzanan soruların cevaplarını

öğrenmeye başlar. Daha sonra da edindiği bilgileri günlük yaşamda kullanarak onlara işlerlik kazandırır.

Tarih boyu insanlar fizik, tıp, kimya, matematik, biyoloji gibi pek çok bilim dalında eğitim gördüler. Doğal çevre ile ilgili eğitim ise bugünlere dek bağımsız bir eğitim dalı olarak kendini göstermedi. Ancak bugün doğal çevre ile

İlgili bir dizi sorunun ortaya çıkması, bu bağımsız bilimsel alanların bir bölümünün bir araya gelmesine ve bir "çevre biliminin", Ekolojinin doğmasına yol açtı. Nasıl ki insan sağlığının bozulmasını önlemek, bozulduğunda onu düzeltmek için tıp bilimi doğmuştur, bugün de doğa sağlığı tehlikededir ve onun sağaltımı için yeni bir bilime ihtiyaç vardır. Madem ki şimdiye dek alışılmışın dışında bir sorun ortaya çıkmıştır, öyleyse bu konuda, doğa sağlığının bozulması, bozulan kısımların düzeltilmesi konusunda toplumların eğitilmesine de gerek vardır. Hem de elden geldiğince çabuk ama dikkatle hazırlanmış bir çevre eğitimi programı ile...

Öte yandan doğal çevre ile ilgili sorunların etkileri her yerde eşit önemde kendini göstermediğinden dünyanın büyük bölümü konunun farkında bile değildir. Bir kentin havası Ankara gibi, bir akarsu Times ırmağı gibi kirlenmişse o yörenin halkı, içinde yaşadığı için olayı anlamaya başlıyor. Bunu genelleştirirsek, bütün dünya insanların doğal çevre sorunlarının bilincine varması için yaşama alanlarının kirlenmesi, bozulması, gerekmede. Ancak açıkça anlaşılacağı gibi, o zaman çok gecikilmiş olacak, belki geri dönüşümlü olanaksız, en azından bunun bugünkünden çok daha zor olduğu bir durum ortaya çıkacaktır. Çünkü deneyimler göstermiştir ki bozulan doğa sağlığının yeniden düzeltilmesi, ekosistemlerin eski haline döndürülmesindeki güçlüğü yanı sıra malî bakımdan da epeyce yüklü olmaktadır. İşte bu nedenle konunun önemini kavrayan kişilerin, doğal çevreleri henüz zarar görmeyen alanlara sorunları tanıtmaları, onları uarmaları gerekiyor. Ne kadar az zamanda geniş kitlelere ulaşırsa o denli başarılı olabilecektir çevre eğitimi konusunda.

1977'de Tiflis'te toplanan ilk Uluslararası Çevre Bilim Eğitimi Konferansına katılan 300 delege "Eğitim, çevre sorunlarının üstesinden gelinmesine nasıl katkıda bulunabilir?" konusunu tartıştı ve şu sonuca vardılar: Çevre bilimi eğitimi, yalnızca okullarda incelenecek yeni bir konu olarak değerlendirilmemeli, tüm eğitim sürecinin yeni bir boyutu olarak ele alınmalıdır. İnsan yaşamının her alanında yaygınlaştırılıp etkinlik kazandırılmalı, toplumda derinlemesine kök salmalıdır. Çevre bilim eğitimi, çevrebilimsel açıdan "lüks" olan ile "gerekli" olanın birbirlerinden ayırılmasına yardımcı olmalı, gelişmeye katkıda bulunmalıdır.

Bunun dışında, eğitim programları yeniden biçimlendirilmeli, çevre bilim eğitimi kavramının biçimsel eğitimde gerçekten etkin olması sağlanmalıdır.

İlk ve orta öğretimdeki öğretmenlerin, çevre biliminin belirleyici etkilerini kolay öğrenilebilir biçimde aktarmalarını sağlamak için yapılacak çok şey vardır; örneğin sorunları kavramak için doğal kaynakların dağılım biçimini ve ekonomiyi değerlendirmede kullanılan bazı ölçütleri anlatmak gibi.

Hem öğrencilerin hem de geniş halk kesimlerinin "lüks" ve "gereklilik" arasındaki sınırların bilincine kolayca varmalarına yardım edecek eğitim programlarının ve araçlarının geliştirilmesi için, uluslararası bir dayanışmanın zorunluluğu açıktır. Eğer iş, ulusların kendi sınırlarının içindeki çabalara bırakılırsa elde edilecek verimin çapı düşecektir.

Çevre bilim eğitimi hareketi, bu eğitim sürecinin her aşamasında şu sorunun sorulmasını öngörür: Acaba uygulanan program olanaklar ölçüsünde en çok sayıda insanın kendi çevresine göz-kulak olmasını sağlıyor mu?

Çevre bilim eğitimi yaşamın her alanında yaygınlaştırılmalı ve çeşitli yaş grupları birlikte eğitilmelidir. Bu insanlar ortak bir eğitim görürler, çevre bilim sorunlarının önemini daha iyi kavrama konusunda birbirlerini eğitirken, öğretmen, öğrenci, ana, baba ve yurttaş kavramları da belirli bir esneklik kazanmaktadır.

Son yıllarda öğrenimi "eyleme" dönüştürme olanakları üzerinde durulmakta, örneğin "Küba'yı bir bahçeye çevirmek" ya da "Singapur'u pisliklerden arındırmak" gibi girişimler geliştirilmektedir. Ayrıca, evlerdeki ve sanayi alanındaki tüketimi kısmanın yolları üzerinde de durulmaktadır.

Çevre bilim eğitimi, yalnızca ilgili bilim dallarının öğretilmesi ile sınırlandırılmamalı, okulun toplum yaşamından soyutulması engellenmelidir; eğitimi bir okulun dört duvarı arasına sıkıştırmak son derece yanlış olur.

Son öneri doğal çevre ile ilgili eğitimin en can alıcı noktasını vurguluyor. Çünkü uygulanmayan kuramsal bilgiler vermekle yetinmek, amaca ulaşma açısından tam bir başarı sağlamamaktadır.

İstanbul'da bulunan Doğal Hayatı Koruma Derneği 1979 Mayıs ayında "Doğa ve Çocuk" isimli bir hafta düzenledi. Hafta boyunca çocuklara eğitici dia gösterileri yapıldı ve onlardan, gösteriler sonunda dağıtılan kâğıtlara koruma konusunda akıllarına gelen şiir, slogan veya cümleleri yazmaları istendi. Hafta sonunda ise, en güzel anlatımı bulan 25 çocuk Belgrad Ormanı'na, 25 çocuk da Kuş Cenneti Ulusal Parkı'na geziye götürüldü.

Çocuklar şöyle sesleniyorlardı:

— Doğa, bekleyle değil sevgiyle korunur.

— Ne olur doğaya zarar vermeyin, büyüyünce onu daha çok anlayıp seveceğiz.

— Doğa doğa dersin, yok edersin.

— Doğa benim annem, babam gibidir.

Geziler sırasında bu çocuklara derslerde okudukları bilgilerin gerçek yaşamda gösterilmesine çalışılmıştır. Örneğin Belgrad Ormanında geyik üretme istasyonundaki geyiklerin büyük boynuzları onları epey şaşırtıyordu. Bazıları onların bu büyük boynuzlarla nasıl olup da ağaçlar arasında dolaşabildiğine akıl erdiremiyordu. Kimisi gölcüklerdeki kurbagaların koro gibi haykırışlarını o zamana dek duymadığını söylüyor, kimi Kuş Gölündeki kaşıkçıkların gagalarının gerçekten kaşık gibi olduğunu gözlüyordu. Kısacası hepsi, yaptıkları gözlemlerle kendilerine yapılan açıklamaların sonunda belki ilk kez yaban yaşamını bilinçli olarak izleme fırsatını buluyorlardı.

1977'de Kenya'da buna benzer ancak çok daha geniş kapsamlı bir doğaya açılma gezisi düzenlenmiş ve çok sayıda genç bu tanıma gezisine katılmıştır. Kenyalı olmalarına karşın bu gençlerin pek çoğu o güne dek filleri görmemişlerdi. Oysa gezi sırasında onları görüyor, onlara dokunuyor, yasadışı avlananların geride bıraktığı leşlerin kokusunu duyuyorlardı. Gençlerin büyük bölümü, okullarına döndükten sonra yasak avlanmaya karşı başkent Nairobi'de bir gösteri düzenlediler. Hedefleri fildişi bilezikler, arslan pençesinden mücevherler ve duvara asmak için zebra derileri satan hediyelik eşya dükkanlarıydı. Pankartlarında şu yazılıydı: "Yasadışı avlananlar ve ganimet avcıları doğa yıkımının ortaklarıdır!" Gençlerin Başkan Kenyatta'ya sunduğu dilekçe etkisini göstermiş, dünya basınında yer almış, beş ay sonra da, Kenyatta yaban hayvanlarının

satışının yasalara karşı gelme sayılacağını duyurmuştur. Başkanın Yaban Yaşamı Kulübü üyeleri olan bu gençleri son derece sevindiren bildirisi onların ülkedeki önemli bir kararda kesin etkilerini ortaya koymaktaydı.

Bugün Kenya'da 26.000 toplam üyesi bulunan 560 yaban yaşamı kulübü vardır ve bunlar güçlü bir koruma bilincini bütün ülkeye yaymak için çalışmaktadırlar. Çalışmaları ülke sınırlarının dışında da etkisini göstermiş, Malavi, Kamerun, Uganda, Zambiya, Hindistan tarafından benimsenmiştir.

Kenya'da yaban yaşamı kulüpleri kurulması düşüncesi gerçekte ilk olarak çocuklardan gelmişti. 1968'de bir taşra lisesindeki öğrenciler, biyoloji öğretmenlerinden, yaban yaşamı hakkında daha çok bilgi edinmek için yardım istediler. Kısa süre sonra Nairobi'deki Ulusal Müzenin eğitim görevlileri 12 okul için bir hafta sonunda açık hava kursu düzenledi. Bu, etkisini ilk yaban yaşamı kulüplerinin kurulması biçiminde gösterdi. Şimdi, ilk geziye katılan gençlerin çoğu ya bu alanda eğitim görmekte ya da bölgelerindeki bir yaban yaşam kulübüne destek olmaktadır. Oysa doğa gezisine çıktıklarında hepsi de gördüklerine şaşırılmış, raporlarına doğaya yabancılıklarını belirten cümleler yazmışlardı.

"Bir filin kulağı üzerinde iki kişinin uyuyabileceği kadar büyük." "Gergedanları görünce şaşırıldım, çünkü onların domuz kadar olduğunu sanıyordum." "Hipopotamlar bir havuza toplanmış kızıl kahverengi çantaları andırıyor." "Yurdumun bu kadar güzel olduğunu bilmiyordum."

Görülüyor ki eğitildikleri zaman gençler doğanın korunmasında son derece etkin olabilir, sorunun benimsenmesinde devlete yol göstericiliği yapıyorlar. Bu nedenle ülkemizde de daha çok gecikilmeden bütün eğitim kurumlarına

çevre bilimleri dersleri konulmalıdır. Okutulmakta olan tabiat bilgisi ve biyoloji dersleri doğayı tanıtmamaktadır. Öğrenciler birtakım canlıların anatomik yapılarını ezberlemekte, ancak o canlıların doğal dengedeki görevlerini ve önemlerini bilememektedirler. Bundan dolayı da bir canlı türünün yeryüzünden silinmesi ile doğal dengenin bozulması arasındaki ilişkiyi kavrayamamaktadırlar. Oysa bugün doğa sorunları, bu dengeye aldırıksızın doğal kaynakların sömürü derecesine varan kullanımından doğmuştur. Bu kaynaklar tümüyle yok olmadan ne kadar genç eğitilir, onların çevrelerine ne kadar çok sahip çıkması sağlanırsa, sorunlarda belki o denli az olacaktır.

Günümüzün insanı için önemli doğal çevre sorunları varsa, bunların duyurulmasında, ilgili önlemlerin alınmasında ilk baş vurulacak yol bilinçlendirici eğitim olmalıdır. Bilinçlenmemiş bir toplum, dikilen yeni ağaçları, ormanları yok eder, her tür canlıyı ortadan kaldıran, karaları, denizleri, akarsuları kirletir; yaşadığı dünyayı kendisinden sonra başkalarının kullanacağını da düşünemez. İçinde güzelli koruma eğilimi olan her insanın bu eğilimi doğa konusunda eğitim yoluyla pekiştirilir, doğal çevrenin insanlık için önemi gerçekten anlatılabilirse, birçok boyutu bulunan çevre sorunlarının azalması yolunda çok önemli bir adım atılmış olacaktır.

KAYNAKLAR :

- FENSHAM, P. J. : Çevrebilimi Öğrenmek, Görüş - (UNESCO), Sayı: 3 (mart) 1978.
- PRICE, S. : I Didn't know my country was so beautiful. *International Wildlife*, ocak-şubat 1979.
- Yazar, resimlerini kullanma olanağı verdikleri için Cengiz CIVA, Tansu GÜRPINAR ve Udo HIRSCH'e teşekkürlerini bildirir.

- *Tıp bir bilimdir ki sağlık ve hastalık yönünden insan bedeni onunla bilinir. Sağlam olanların sağlığını korur, hasta olanların kayıp olan sağlığını geri verir.*

Önce belirtileri değil hastalığı tedavi etmelidir. Ancak belirtiler ivedi bir durum alırsa, kısa bir süre için hastalığı bir yana bırakarak belirtilerle uğraşılır.

Hekim sağlık için uğraşır ve bu sağlık hekimin özvarlığındaki tıp sanatı kavramında anlamlaşır.

İyilik ve kötülük ALLAH nazarında, insan nazarında olduğu gibi değildir, yoksa yırtıcı arslan yaratılamazdı.

İbni SİNA